บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัย ผู้ศึกษาได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียบเรียงนำเสนอเป็นขั้นตอน ดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.3 เอกสารเกี่ยวกับกลองยาว

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดพิษณุโลก

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

2.1.1 แนวคิดทฤษฎีประวัติศาสตร์เฉพาะกรณี (Historical Particularism)

ฟราน โบแอส Franz Boas, อ้างอิงใน ยศ.สันตสมบัติ (2537, หน้า 26) ได้เสนอแนวคิดถึงประวัติความเป็นมาการเปลี่ยนแปลงและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคม วัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเป็นเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่า แนวคิดนี้ได้นำมาเพื่อการศึกษาความเป็นมา รำกลองยาวคณะแสงทอง ตามเหตุการณ์ที่ลำดับไว้

2.1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบการรำกลองยาว

ประทีป นักปี่ (2551, หน้า 1-2) ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีแผนภูมิดนตรีและนาฏศิลป์เป็นหลักการแนวความคิดที่ใช้ในการบันทึกองค์ความรู้ และการวิเคราะห์ข้อมูลด้านดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นแนวความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถอธิบายโครงสร้างขององค์ความรู้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ด้านดนตรีและนาฏศิลป์ แสดงในรูปแบบของจังหวะ ทำนองเพลง บทร้องและท่ารำ ซึ่งสามารถแสดงความชัดเจนในการศึกษาทำความเข้าใจในการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ของดนตรีและนาฏศิลป์ได้

หลักการทฤษฎีแผนภูมิดนตรีและนาฏศิลป์ ประกอบด้วย

1. จังหวะฉิ่ง ฉาบ โหม่ง
2. จังหวะหน้าทับ (รูปแบบกระสวนกลองชนิดต่าง ๆ ที่ใช้บรรเลงในเพลงนั้น ๆ)

3. ทำนองเพลง

4. บทร้อง

5. ท่ารำ

5.1 รูปภาพท่ารำหลักที่ใช้ในการตีบทในสาระสำคัญ

5.2 ชื่อเรียกท่ารำ

หลักการแนวคิดนี้ สามารถแสดงในรูปแบบของแผนภูมิตาราง ดังนี้

จังหวะโหม่ง				
จังหวะฉาบ				
กลองยาว				
ทำนองเพลง				
รูปภาพท่ารำ				
ชื่อท่ารำ				

จากหลักการทฤษฎีแผนภูมิดนตรีและนาฏศิลป์นี้ ข้าพเจ้าได้นำเอาแนวความคิดของทฤษฎีแผนภูมิดนตรีและนาฏศิลป์ มาใช้บันทึกเรียบเรียงเนื้อหาสาระของการรำกลองยาว ชุดการแสดงรำถวายมือ ในรูปแบบตารางแผนภูมิ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์แบบท่ารำ การอธิบายท่ารำและการเคลื่อนไหวท่ารำเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการแสดงรำกลองยาว

2.1.3 ทฤษฎีหน้าที่นิยม

ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Function) เป็นแนวคิดของนักมานุษยวิทยา บรอนิสลอ มาลินอสกี Bronislaw Malinowski (2537, หน้า 3) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม มีความสนใจในการเป็นอยู่ปัจจุบัน โดยเขาเชื่อว่า มนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมมีความต้องการพื้นฐานทาง

ร่างกายและจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมคือการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์วัฒนธรรม ทัศนะของมาลินอสกี เปรียบเสมือนเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิต ได้แก่ ความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ ความต้องการของสมาชิกในสังคมและความต้องการเชิงสัญลักษณ์ แนวคิดนี้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาข้อมูลจากทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา รำกลองยาวคณะแสงดาว และวิธีการตอบสนองความต้องการของชุมชนบ้านแสงดาวและสังคมทั่วไปอย่างมีคุณค่า

การนำแนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยา และนักวิชาการเพื่อเป็นแนวทางในการรวบรวมองค์ความรู้ และแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์นั้น ต้องมีความถูกต้องชัดเจน สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การถ่ายทอดองค์ความรู้และตอบสนองความต้องการของชุมชนในสังคมได้อย่างมีเอกลักษณ์

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สุมิตร เทพวงษ์ (2548, หน้า 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ที่ทุกคนควรอนุรักษ์ส่งเสริมเพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นอารยประเทศและเป็นเหล่งรวมศิลป์แขนงหนึ่งของการศึกษา องค์ประกอบทางนาฏศิลป์ได้แก่ ดนตรี (จังหวะ ทำนอง) ท่ารำ การแต่งกาย อุปกรณ์เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ท่ารำกลองยาว คณะแสงทอง เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวัฒนธรรมและการสืบทอดของชนรุ่นหลังต่อไป

ปราณี วงษ์เทศ (2525, หน้า 61 - 62) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมพื้นฐานที่เป็นผลิตผลของชาวบ้านชนบท ในสาขาวิชามนุษยศาสตร์ที่เป็นเรื่องราวในหัวข้อคำว่า Folklore หมายถึงการแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านอันได้แก่ การเต้น ร้อง รำ ดนตรี นิทาน หัตถกรรม จิตรกรรม ปฏิมากรรม ฯลฯ การสื่อสารสามารถถ่ายทอดกัน โดยมิได้มีการบันทึกเป็น ลายลักษณ์อักษร

ลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยทั่วไป คือ

1. มีการถ่ายทอดด้วยปากเปล่า
2. ผลิตผลที่ออกมากำเนิดจากความคิดที่มีลักษณะเป็นแบบตามประเพณี (conservative) ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยม
3. ผลงานที่แสดงออกต้องมีความเกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งบทบาทและหน้าที่แสดงถึง ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น

4. ชุมชนที่เป็นเจ้าของมักไม่รู้หนังสือ การติดต่อกับสมาชิกมีการติดต่อโดยไม่ต้องอาศัยสื่อกลางใด ๆ

5. ศิลปินหรือปัจเจกบุคคลที่ผลิตงานพื้นบ้านมิได้ผลิตเป็นอาชีพ แต่ทำงานในเวลาว่าง จากอาชีพของตน

6. ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบสังคมพื้นบ้านมิได้อยู่โดดเดี่ยวแยกออกจากสังคมอื่น แต่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับสังคมที่ใหญ่ที่มีการพัฒนากว่า

7. มีลักษณะเศรษฐกิจที่เลี้ยงตนเองได้

8. เป็นสังคมที่เคร่งประเพณีและศาสนา

คมกริช การินทร์ (2553, หน้า 1) ได้กล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การแสดงใด ๆ อันเป็นประเพณีนิยมในกลุ่มชนท้องถิ่นเล่นกันระหว่างประชาชน เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริงตามฤดูกาล การแสดงต้องเป็นไปอย่างมีวัฒนธรรม เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สถานที่ต้องจัดให้เหมาะสมกับโอกาสที่จะแสดงการละเล่นพื้นบ้านจะไม่เป็นอาชีพหรือเพื่อหารายได้ จะมีดนตรีหรือการขับร้องหรือการฟ้อนรำประกอบก็ได้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการละเล่นพื้นบ้านคือ สภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม การประกอบอาชีพท้องถิ่น

อมรา กล่ำเจริญ (2553, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของเพลงพื้นบ้าน หมายถึง เพลงที่เป็นวรรณกรรมของชาวบ้านที่มีรูปแบบ การร้องและการเล่นสืบทอดกันมาแบบมุขปาฐะจากการจดจำไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งเพลง ที่มาและระเบียบการเล่น เนื้อร้อง ไม่ตายตัว สำนวน ถ้อยคำเป็นการเปรียบเทียบง่าย การร้องโต้ตอบ (ปฏิพากย์) เป็นการร้องที่ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบ เพื่อความรวดเร็วในการตัดสินใจ เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับ โทน กลอง หรือการปรบมือเป็นจังหวะ โอกาสในการร้องเล่น เช่น ตรุษสงกรานต์ ทอดกฐิน หรือการประกอบอาชีพ

สุกัญญา สุจฉายา (2545, หน้า 24) ได้กล่าวถึงลักษณะเพลงพื้นบ้านไทย มีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยกรองมุขปาฐะ การจัดจังหวะของคำและคำสัมผัสง่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เป็นกลอนหัวเดียว คือ กลอนที่ลงท้ายด้วยสระเดียวกันไปเรื่อย ๆ เช่น กลอนไล กลอนลา และกลอนลี การสัมผัสท้ายวรรคของร้อยกรองมีความสำคัญอยู่ที่เสียงและจังหวะ

สุกัญญา สุจฉายา (2545, หน้า 24) ได้แบ่งเพลงพื้นบ้านออกเป็น 8 ประเภท ตามวิธีการจัดแบ่ง 1. แบ่งตามเขตพื้นที่ 2. แบ่งตามกลุ่มวัฒนธรรมของผู้เป็นเจ้าของเพลง 3. แบ่งตามโอกาสที่ร้องเป็นเพลงที่ร้องตามฤดูกาล และเพลงที่ร้องเล่นทั่วไปไม่จำกัดโอกาส 4. แบ่งตามจุดประสงค์การร้องเป็นวิธีที่ครอบคลุมและชัดเจนที่สุด คือ เพลงปลอบเด็ก เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก เพลงปฏิพากย์ เพลงร้องรำพัน เพลงประกอบการละเล่นผู้ใหญ่ และเพลงประกอบพิธีกรรม 5. แบ่งตามความสั้นยาวของบทเพลง 6. แบ่งตามเพศ 7. แบ่งตามจำนวนผู้ร้อง 8. แบ่งตามวัยของ ผู้ร้อง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงบทบาทของเพลงพื้นบ้านที่มีต่อสังคมไทย คือ ให้ความบันเทิง ให้การศึกษาควบคุมสังคมเป็นทางระบายความคับข้องใจ และทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชน

ประทีป นักปี่ (2537, หน้า 76) ได้ศึกษาดนตรีพื้นบ้านมังคละ พบว่า บทเพลงที่ใช้บรรเลงของวงดนตรีมีลักษณะอยู่ในรูปแบบของกระสวนทำนองจังหวะ บรรเลงโดยกลองยืนและกลองหลอน โดยไม่มีทำนองเพลง บ่งบอกว่าแต่ละเพลงบรรเลงอย่างไร ลักษณะการบรรเลงทำนองของปี่เป็นการเป่ารัว โหนเสียงขึ้นพร้อมกับการรัวกลองมังคละเป็นการนัดหมายหรือเตรียมความพร้อม ปี่ เป่าทำนองเพลงอะไรก็ได้ตามที่ผู้เป่าถนัด การลงจบบทเพลง ทำนองปี่จะเป่ารัวโหนเสียง ลงจบพร้อมกับการรัวกลองมังคละ เป็นการเตือนหรือนัดหมายให้ผู้บรรเลงคนอื่นได้ทราบว่ากำลังจะจบเพลง และพบว่าชื่อของบทเพลงมีความสัมพันธ์กับกระสวนทำนอง ลักษณะความหมายของบทเพลง แสดงออกในรูปอากัปกิริยาอาการ อารมณ์ ความรู้สึก และลีลาต่าง ๆ โดยสังเกตจากกลองยืนและกลองหลอน

เรณู โกศินานนท์ (2543, หน้า 2) ได้กล่าวถึง การแสดงพื้นบ้าน คือ การแสดงออกซึ่งอารมณ์และความเชื่อถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางวัฒนธรรมในการตอบสนองความต้องการของคนในสังคม ซึ่งมีเอกลักษณ์ในการแสดงออกมีลักษณะลีลาการเคลื่อนไหว สำเนียงภาษาที่แตกต่างกัน การแสดงออกขึ้นอยู่กับอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม สภาพภูมิอากาศ ความเชื่อถือทางศาสนาในการดำเนินชีวิตได้รับการถ่ายทอดกันมาตามยุคสมัย

เรณู โกศินานนท์ (2543, หน้า 4) ได้กล่าวถึงลักษณะการแสดงพื้นบ้าน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ การแสดงในเชิงร้องและขับลำ การแสดงในเชิงเรื่องราวและการแสดงในเชิงขบวนแห่ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การแสดงในเชิงร้องและขับลำ เป็นการร้องรำที่ใช้ภาษาเชิงปฏิภาณไหวพริบในการปรุงแต่งถ้อยคำเป็นการละเล่นที่เน้นเฉพาะการขับร้อง อาศัยถ้อยคำทำนองและสำเนียงภาษาถิ่นที่มีอยู่ในแต่ละภาค เช่น ภาคกลาง มีเพลงปฏิพากย์ เป็นการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง ในลักษณะการเกี้ยวพาราสี ที่เรียกตัวเอกของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงว่า "พ่อเพลง แม่เพลง" เช่น เพลงลำตัด เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงพวงมาลัย เพลงการทำงาน เป็นเพลงที่ช่วยคลี่คลายความเหน็ดเหนื่อย สร้างความสนุกสนานโดยเฉพาะงานเกษตรกรรม มีการร้องโต้ตอบเพื่อยั่วเย้า ล้อเลียน เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงส่งฟาง เพลงชักกระดาน โดยใช้การตบมือเข้าจังหวะ

2. การแสดงในเชิงเรื่องราว เป็นการแสดงที่รวมทั้งการขับร้องขับลำ ขยายไปเป็นเรื่องราวจนถึงการแสดงเป็นแบบละคร ลิเก ซึ่งมีการแสดง เช่น ฟ้อนรำออกท่าทาง อาจมีดนตรีประกอบบ้างเล็กน้อย ลักษณะการแสดงจะใช้เรื่องราวเป็นเนื้อหาหรือตัดมาจากนิทาน นิยาย วรรณกรรม เช่น ภาคอีสานมีการแสดงหมอลำ 2 แบบ คือ หมอลำกลอน กับหมอลำหมู่

3. การแสดงในเชิงขบวนแห่ เป็นการแสดงในเชิงจัดขบวน เพื่อความครึกครื้นสนุกสนาน เคลื่อนที่จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง การจัดขบวนแห่มีการร้องรำทำเพลงและฟ้อนรำเข้าขบวน มีอยู่ทุกภาค ภาคกลาง มีการแสดงรำกลองยาว ซึ่งมีผู้แสดง 2 กลุ่ม กลุ่มตีกลอง ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และกลุ่มผู้แสดงออกท่าทางรำตามจังหวะกลองที่กระฉับกระเฉง แสดงออกด้วยลีลาท่าทางที่เป็นอิสระ ขบวนกลองยาวใช้ในการแห่นาค แห่ขันหมาก

เรณู โกสินานนท์ (2543, หน้า 6-71) ได้กล่าวถึง การแสดงพื้นบ้านของแต่ละภาค มีลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

1. การแสดงพื้นบ้านภาคเหนือ

ภาคเหนือเป็นภาคที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นป่าเขา ต้นน้ำลำธาร มีความอุดมสมบูรณ์ ทางธรรมชาติ ทำให้คนไทยภาคเหนือมีนิสัยอ่อนโยน ร่าเริง แจ่มใส ยิ้มง่าย มีน้ำใจไมตรีกับผู้ที่พบเห็นที่สำคัญ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อถือในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชีวิตประจำวัน การแสดงพื้นบ้านที่แสดงออกจึงมีลักษณะที่อ่อนช้อยงดงามด้วยลีลาท่าทาง ที่เรียกกันว่า ฟ้อน การฟ้อนมีลักษณะลีลาการเคลื่อนไหวที่มีผู้แสดงเป็นหมู่ เป็นชุดในการร่ายรำมีการแปรแถว แปรขบวนอย่างงดงาม นับเป็นศิลปะแห่งการฟ้อนรำของไทยภาคเหนือ การฟ้อนรำ มี 3 ลักษณะ คือ การฟ้อนรำแบบดั้งเดิม การฟ้อนแบบปรับปรุงใหม่ การฟ้อนที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่

1.1 การฟ้อนแบบดั้งเดิม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ฟ้อนเมือง ฟ้อนม่าน และ ฟ้อนเงี้ยว

1.1.1 ฟ้อนเมือง หมายถึง การฟ้อนรำแบบพื้นเมือง ประกอบด้วย การฟ้อนรำ ดนตรี การขับร้อง เช่น ฟ้อนเล็บดั้งเดิม ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง

1.1.2 ฟ้อนม่าน หมายถึง การฟ้อนรำตามแบบอย่างของพม่าหรือมอญ เช่น รำม่าน หรือฟ้อนพม่า ฟ้อนผีเม็ง ฟ้อนจ๊าด

1.1.3 ฟ้อนเงี้ยว เป็นการฟ้อนตามแบบแผนของชาวไทยใหญ่ เครื่องดนตรีมักใช้กลองก้นยาว ฉาบ ฆ้อง เช่น ฟ้อนกินรา ฟ้อนกำเบ้อ ฟ้อนดาบ ฟ้อนไต

1.2 การฟ้อนแบบปรับปรุงใหม่ เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนม่านมุ้ยเชียงตา

1.3 การฟ้อนรำที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เช่น ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนเก็บใบชา

ดนตรีเมือง ประกอบด้วย เครื่องดนตรีประเภท ดีด สี ตี เป่า เครื่องดนตรีประดิษฐ์ขึ้นสำหรับการบรรเลงเฉพาะแต่ละอย่าง บรรเลงวนไปวนมา ไม่ค่อยมีหลักเกณฑ์ การบรรเลงดนตรีมาจากการ แอ่วสาว เช่น เปี๊ยะ สะล้อ ซึง ปี่แน กลองปู่จา กลองสะบัดไชย กลองตะโล๊ดโป๊ด ฆ้องโหม่ง ฆ้องหุ่ย

การแสดงพื้นบ้านภาคเหนือ เป็นการแสดงในรูปแบบของการฟ้อนรำ เพื่อความบันเทิง เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ส่วนฟ้อนม่านมุ้ยเชียงตา เป็นการฟ้อนที่ปรับปรุงจากของเดิม การฟ้อนที่เป็นพิธีกรรม ได้แก่ ฟ้อนผีเม็ง ศิลปะการแสดงเหล่านี้ต้องอาศัยทักษะที่มีความชัดเจนในการแสดงออกอย่างละเอียดทุกขั้นตอน การสืบทอดมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคเหนือให้คงอยู่ต่อไป

2. การแสดงพื้นบ้าน ภาคอีสาน

ภาคอีสาน ภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง แห้งแล้ง ฤดูแล้งกันดาร ฤดูฝนน้ำท่วม อาชีพส่วนใหญ่ทำนา ทำไร่ การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือระเบียบแบบแผนตามขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด การแสดงของภาคอีสานเป็นการละเล่นที่สนุกสนาน เพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานในชีวิตประจำวัน เช่น หมอลำ เพลงโคราช กันตรึม การแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ เซิ้งตังหวาย เซิ้งกะหยัง ฟ้อนภูไท เซิ้งกระติบข้าว ฟ้อนโปงลาง ฟ้อนแคน เซิ้งแห่บั้งไฟลักษณะการแสดงเป็นการเน้นจังหวะ ลีลาของการก้าวเท้า การย่ำเท้าอย่าง

กระฉับกระเฉงด้วยปลายเท้าตามจังหวะของดนตรีพื้นเมือง ได้แก่ กลองยาว แคน กรับ ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง โปงลาง

การแสดงพื้นบ้านภาคอีสาน เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงในงานเทศกาล งานบุญ งานประเพณี เช่น ฟ้อนภูไท เซิ้งแหย่ไข่มดแดง รำโปงลาง ส่วนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ได้แก่ รำตังหวาย ฟ้อนผีมด ผีหมอ แสกเต้นสาก รูปแบบของการแสดงได้มีการพัฒนาท่ารำให้มีความเหมาะสมสวยงาม และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาวอีสานอย่างมั่นคง

3. การแสดงพื้นบ้านภาคใต้

ภาคใต้ เป็นดินแดนที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซียและเป็นดินแดนที่ติดทะเลทางฝั่งทะเลด้านตะวันตก และทะเลฝั่งตะวันออกทางภาคใต้ได้รับวัฒนธรรมประเพณี สำเนียงการพูดและ อารยธรรมจากกลุ่มหลายเชื้อชาติ ซึ่งเกี่ยวโยงถึงศาสนาและพิธีกรรม ทำให้การแสดงพื้นเมืองภาคใต้มีลักษณะเป็นเครื่องบันเทิงทั้งพิธีกรรม และงานรื่นเริงในลักษณะการแสดงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีทั้งจังหวะที่เร่งเร้า กระฉับกระเฉง ต่างจากภาคอื่น ๆ มีการเน้นจังหวะมากกว่าทำนอง ด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ลักษณะลีลาและท่ารำสนุกสนาน แคล่วคล่องว่องไว การแสดงพื้นบ้านภาคใต้มีทั้งแบบที่เป็นของไทยมาแต่เดิม แบบที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ

3.1 การแสดงแบบที่เป็นของไทยมาแต่เดิม เป็นการจัดขึ้นในงานบุญงานกุศลมหาชาติทรงเครื่อง ได้แก่ การแสดงแบบลิเกพื้นเมือง ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก สวดมาลัย เพลงนา เพลงเรือ

3.2 แบบที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ

3.2.1 มะโย่ง เป็นการแสดงประเภทละครของชาวมุสลิมคล้ายการแสดงโนรา โดยมีการร้องตามบท มีการร่ายรำเจรจาสอดแทรกด้วยตัวตลกทำให้ครึกครื้น ใช้ภาษามลายูทั้งหมด

3.2.2 ซัมเป็ง เป็นการรำเต้นคล้ายการเต้นรองเง็ง อาจมีดนตรีหรือมีเพียงตบมือตามจังหวะ แสดงในงานรื่นเริง ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การเต้นใช้เท้าก้าวตามจังหวะ

3.2.3 โต๊ะครึม เป็นการแสดงประกอบการเข้าทรง เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

3.2.4 โนราหรือมโนห์รา เป็นการแสดงแบบโบราณที่มีมานานนิยมแสดงเพื่อความเป็นสิริมงคล

3.2.5 รองเง็ง เป็นการแสดงของชาวไทยมุสลิมที่นิยมกันมาก เป็นการเต้นรำระหว่างหญิง - ชายในงานมงคล

3.2.6 ลิเกป่า เป็นการแสดงของชาวบ้าน นิยมแสดงในงานแก้บนหรืองานทั่วไป

3.2.7 หนังตะลุง เรียกว่า "หนัง(ของ) ลุง หรือหนังควน ในสมัยโบราณนิยมเล่นในงาน นักขัตฤกษ์และงานฉลองต่าง ๆ

เครื่องดนตรีภาคใต้ ได้แก่ กลองแขก รำมะนา ปี่ ทับ โหม่ง ฉิ่ง ซอ

การแสดงพื้นบ้านภาคใต้ เป็นการแสดงที่เกิดจากความเชื่อทางวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทยพุทธชาวไทยมุสลิม ชาวฮินดู ชาวไทยเชื้อสายจีน ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน การรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และได้มีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

4. การแสดงพื้นบ้านภาคกลาง

ภาคกลาง ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตรกรรม กสิกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ การแสดงที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะที่สนุกสนานรื่นเริง แสดงในโอกาสต่างๆ ทั้งตามฤดูกาลเทศกาลที่สำคัญ ลักษณะการแสดงเป็นการร้องรำในเชิงเกี้ยวพาราสีกัน เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ การแสดงเพื่อความรื่นเริง เช่น รำกลองยาว ลักษณะการแสดงมีการพัฒนาประยุกต์และดัดแปลงท่ารำจนเป็นเอกลักษณ์

4.1 การแสดงพื้นบ้าน ได้แก่

4.1.1 กลองยาว แต่ก่อนเรียกกันว่า เถิดเทิงหรือเล่นเทิ้งบ้อง เป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนาน ความรื่นเริงในขบวนแห่ต่าง ๆ และแสดงบนเวที มีการแต่งกายที่สวยงาม ทั้งฝ่ายที่ตีและฝ่ายร่ายรำ

4.1.2 รำวง เป็นการรำของชาวบ้าน เดิมมีเฉพาะโหนอย่างเดียว ในการกำกับจังหวะจึงเรียกว่า "รำโทน" เพลงที่ใช้ในการรำวงไม่มีการกำหนดท่ารำกำกับไว้ เป็นการรำเพื่อ ความสนุกสนาน ทำให้เกิดการผ่อนคลายอารมณ์และเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

4.1.3 เพลงเหย่อย หรือ รำพาดผ้า เป็นการแสดงหมู่ที่สนุกสนานของชาวบ้านที่ร้องเกี้ยวพาราสีระหว่างชาย-หญิง เริ่มจากการประโคม กลองยาว แล้วจบด้วยผู้แสดงออกมารำทีละคู่

4.1.4 กระตั้วแทงเสือ มักเล่นกันในขบวนแห่ เช่น แห่นาค แห่เทียนเข้าพรรษา แห่ขันหมาก มักเล่นควบคู่กับกลองยาว เล่นเพื่อความสนุกสนาน

การแสดงพื้นบ้านภาคกลางเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงและเป็นพิธีกรรม เป็นการแสดงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตร่วมกันดำเนินกิจกรรมร่วมกัน จึงเกิดการแสดงในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นมรดกของท้องถิ่นต่อไป

การแสดงพื้นบ้านของแต่ละภาคมีมูลเหตุแห่งการแสดงที่เหมือนกัน คือ

1. แสดงเพื่อเซ่นสรวงหรือบูชาเทพเจ้า เป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบูชาดวงวิญญาณที่ล่วงลับ

2. แสดงเพื่อความสนุกสนานในเทศกาลต่าง ๆ ของกลุ่มชนตามหมู่บ้านในโอกาสต่างๆ หรือเกี้ยวพาราสีระหว่างชาย-หญิง

3. แสดงเพื่อความเป็นสิริมงคลในโอกาสสำคัญหรืองานมงคลต่าง ๆ

4. แสดงเพื่อสื่อถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอันเดียวกัน การประกอบอาชีพและวัฒนธรรมประเพณีและเพื่อสร้างชื่อเสียง

2.3 เอกสารที่เกี่ยวกับกลองยาว

มนตรี ถิรวิทย์วรกุล (2549, หน้า 43) กลองยาว สันนิษฐานว่าเป็นของพม่า บางท่านได้กล่าวไว้ว่า ได้แบบอย่างมาจากพม่าราวสมัยกรุงธนบุรี หรือต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นสมัยที่ไทยได้ทำสงครามกับพม่า เวลาพักรบพวกทหารพม่าก็เล่นกลองยาวอย่างสนุกสนาน คนไทยพบเห็นได้จำแบบอย่างมาเล่นบ้าง อีกความหนึ่งมีผู้เล่าว่า กลองยาวนี้มีชาวพม่าพวกหนึ่งนำเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย เมื่อครั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 กรุงรัตนโกสินทร์ ชาวไทยเห็นการละเล่นที่มีความสนุกสนาน เมื่อได้พบเห็นการเล่นกลองยาวของพม่าจึงนำกลองยาวมาใช้เล่นในงานบวชนาค การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เทศกาลสงกรานต์ งานที่มีขบวนแห่ ทำให้มีการเล่นกลองยาวกันอย่างแพร่หลายแทบทุกหัวบ้านหัวเมือง วงกลองยาววงหนึ่งจะใช้กลองยาวหลายลูก เครื่องดนตรีที่ใช้ร่วมบรรเลงมี ฉิ่ง ฉาบเล็ก กรับ โหม่ง กลองยาว เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เถิดเทิง หรือ เทิ่งบ้อง กลองยาวเรียกตามเสียงที่ตีและรูปแบบลักษณะของกลอง

ลักษณะทางกายภาพกลองยาว

กลองยาว เป็นกลองที่ขึงหน้าเดียว มีลักษณะกลม กลวง ขึงด้วยหนัง ตัวกลองทำด้วยไม้จริงเนื้อแข็งปานกลาง เช่น ไม้ขนุน ไม้มะม่วง และไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้จำฉา ไม้มะขามเทศ นิยมหุ้มหน้ากลองด้วยหนังวัว ตอนหน้าใหญ่ ตอนท้ายเรียวแล้วบานปลายเป็นรูปดอกลำโพงมี

หลายขนาด บางขนาดหน้ากลองกว้าง 21 เซนติเมตร ตรงกลางของหน้ากลองติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียง มีความยาวของหุ่นกลองประมาณ 32 นิ้ว ไหกลองนิยมแต่งให้สวยงาม หุ้มด้วยผ้าสีหรือผ้าดอกเย็บเป็นจีบย่น ๆ รอบตัวกลองเรียกว่า "เลื้อกลอง หรือ กระโปรงกลอง" แล้วปล่อยเชิงเป็นระบาย ห้อยลงมาปกตัวกลอง มีสายสะพายผูกข้างที่หูห่างริมขอบกลอง อีกข้างผูกไว้ที่หางสำหรับข้างไหล่ เพื่อความสะดวกในการตีกลอง การตีกลองผู้ตีจะยืนตีโดยคล้องสายสะพายกลองที่บ่า ใช้ตีด้วยมือแต่ถ้าผู้เล่นโลดโผนใช้ก้าปั้นตี ศอกถอง ศีรษะโหม่ง เข่ากระทุ้ง ส้นเท้ากระแทกและตีกลองเป็นจังหวะต่าง ๆ ที่หนังหน้ากลองและตำแหน่งต่างๆ ให้เกิดเสียงตามที่ต้องการ

ธนิต อยู่โพธิ์ (2531, หน้า 321) ได้กล่าวว่า กลองยาวของพม่า เรียกว่า โอสิ มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลองของชาวไทยอาหมในแคว้น อัสสัม แต่กลองยาว (OZI) ของชาวไทยอาหม รูปร่างคล้ายตะโพน คือ หัวท้ายเล็ก กลางป่อง ใบเล็ก กว่าตะโพนขึ้นหนังทั้งสองข้างผูกสายสะพายตามที่เห็น วิธีเล่นกลองยาวพม่าและกลองของชาวไทยอาหม เล่นเป็นแบบเดียวกันอาจเลียนแบบการเล่นไปจากกันได้

กลองยาวได้แพร่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของเมืองไทย นอกจากจะใช้เล่นในงานมงคลที่มีขบวนแห่ งานรื่นเริงสนุกสนาน เช่น งานเทศกาลสงกรานต์ ยังนำมาแสดงประกอบพิธีในวันสำคัญทางศาสนากลองยาวยังมีบทบาทต่อการศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและการแสดง โดยการนำเอากลองยาวมาใช้ตีประกอบการแสดง รำกลองยาว และใช้ตีประสม กับ วงปี่พาทย์

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับกลองยาวอิทธิพลของกลองยาว ความเชื่อ บทบาทของกลองยาวต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ต่าง ๆ ดังนี้

ประทีป นักปี่ (2543, หน้า 141) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับดนตรีชาวเขาเผ่าลีซอ พบว่าดนตรีมีบทบาทหน้าที่ต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลีซอ ในการสร้างความบันเทิงแก่คนในสังคมอย่างมีคุณค่า ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ช่วยผ่อนคลายความกดดันทางด้านจิตใจของคนในสังคมให้มีความสุข โดยการแสดงออกทางดนตรีอย่างมีคุณค่าทั้งในงานเทศกาลของประเพณีและพิธีกรรม

ภิภพ ปิ่นแก้ว (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องวงกลองยาวคณะลูกโสมพิทย์ศิษย์ชูศิลป์ ตำบลนางัว อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี กล่าวถึงประวัติความเป็นมา จังหวะและลีลาประกอบการแสดงตลอดจนบทบาทและหน้าที่ทางสังคม กลองยาวมีลีลาและกระสวนจังหวะในการบรรเลงกลองยาวมี 7 ลาย ลีลาการบรรเลงประกอบกลองยาวมีความโดดเด่นที่จังหวะและการบรรเลง นับว่าเป็นดนตรีที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน และเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสานสืบมา

เทวินทร์ ทองนำ (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องอิทธิพลของคณะกลองยาวที่ส่งผลต่อกลุ่มชาติพันธุ์เขมรตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก พบว่า อิทธิพลของกลองยาวมีผลต่อวิถีชีวิต บทบาทในการบรรเลง และคุณค่าของกลองยาวที่มีผลต่อจิตใจ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแนวทางในการอนุรักษ์ส่งเสริมวงกลองยาวอย่างเป็นรูปธรรม

พิเศษ ภัทรพงษ์ (2551, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องกลองยาวในสังคมและวัฒนธรรมชาวนครสวรรค์ กล่าวถึงความเป็นมา ลักษณะเฉพาะทางกายภาพ ความเชื่อ ทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อเกี่ยวกับผีที่เกี่ยวข้องกับกลองยาว นอกจากนี้ยังกล่าวถึงบทบาทของกลองยาวด้านต่าง ๆ

สมบัติ ทับทิมทอง (2544, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่องสภาพการดำรงอยู่ของคณะกลองยาว อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม พบว่าการเกิดและการดำรงอยู่ของคณะกลองยาว วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม มีการพัฒนาเป็นสามช่วง ช่วงแรกไม่มีรูปแบบ เกิดจากความสนุกสนานของชาวบ้านผสมผสานกับความเชื่อและศรัทธา ช่วงที่สองเป็นระบบดั้งเดิมใช้เป็นเครื่องดนตรีประกอบขบวนแห่ประเพณีสำคัญของท้องถิ่น ช่วงที่สามเป็นคณะกลองประยุกต์ เพื่อรับจ้างแสดงทั่วไป

รัญจวน อิศรานุวัฒน์ (2542, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องกลองยาวของชาวอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวถึงความสัมพันธ์ของกลองยาวกับวิถีชีวิตของชาวศรีสมเด็จ บทบาทหน้าที่และคุณค่าของกลองยาว ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีท้องถิ่น ให้คุณค่าและสร้างความบันเทิงแก่ชุมชน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในครอบครัวและภูมิใจในศิลปะดนตรีท้องถิ่นของตน

กิตติศักดิ์ แสงจันทร์ (2553, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่องดนตรีกลองยาว อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก กรณีศึกษา : อำเภอเมือง ผลการศึกษาพบว่า กลองยาวของคณะแสงทองและคณะจำปี คล้ายกันในลักษณะการบรรเลงกลองยาว เพลงไม้หนึ่ง ไม้สองและไม้สาม กลองยืนทำหน้าที่รักษาจังหวะใหญ่ไว้ได้มากที่สุด ส่วนกลองไล่ ทำให้เกิดความสนุกสนาน และบอกสัญญาณในการเปลี่ยนเพลงต่อไป การประสมวงมี 2 แบบ คือ การยืนบรรเลง การนั่งบรรเลง กลองยาวยังมีบทบาทต่อชุมชนและสภาพสังคมความเป็นอยู่ บ่งบอกสภาพทางสังคมการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมและทำหน้าที่รับใช้สังคมในอดีตและปัจจุบันในการทำกิจกรรม เช่น งานแต่งงาน งานบวช และงานสำคัญทางศาสนา ในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์

สายใจ พวกดี (2553, หน้า 126) ได้ทำการศึกษาเรื่อง เพลงพระฉันมอญ : กรณีศึกษานายชอุ่ม ดนตรีเสนาะ ผลการศึกษาพบว่า เพลงพระฉันมอญเป็นเพลงที่มีความเก่าแก่ ไม่ปรากฏผู้แต่ง เคลื่อนย้ายมากับคนมอญจากการอพยพ ลักษณะของบทเพลง เป็นเพลงที่มีเนื้อหาด้านการบรรเลงดนตรีอย่างเดียว และมีบทบาทต่อสังคมชาวมอญ เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา จะใช้เพลงพระฉันมอญบรรเลงในเวลาพระภิกษุฉันภัตตาหาร

จุไร นักปี่ (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเพลงรำโทน ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาพบว่า เพลงรำโทนเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีการสืบทอด จดจำต่อกันมา ใช้ร้องเล่นกันอยู่จำนวนมาก ปัจจุบันมีอยู่จำนวน 10 เพลง ได้แก่ เพลงสายน้ำแม่ปิง เพลงนั่งอยู่ริมฝั่งธาร เพลงดอกกุหลาบ เพลงดอกบัวไทย เพลงซากังราว เพลงฉันเดินตามหาคู่ เพลงหงส์ เพลงกำแพงเมืองทอง เพลงช่อมะปรางปิง เพลงลูกสาวใคร และไม่ปรากฏหลักฐานที่มาของเพลงรำไทย และในส่วนของบทบาทหน้าที่ของเพลงรำโทน ยังเป็นเครื่องมือในการให้ความบันเทิงต่อสังคม และเชื่อมโยงความสามัคคีในหมู่คณะ

พนินทร สังข์แป้น (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเพลงพื้นบ้านตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะทางดนตรีของเพลงพื้นบ้านตำบลท้อแท้ มีลักษณะเป็นเพลงร้อง เน้นการร้อง เป็นบทกลอนที่มีคำสัมผัสคล้องจอง เป็นทำนองสั้น ๆ ทำนองเดียว เปลี่ยนเนื้อหาของบทร้องไม่จำกัด ซึ่งเรียกว่า ร้อยเนื้อทำนองเดียว ด้านจังหวะมีการร้องด้วยจังหวะช้าและปานกลาง สม่ำเสมอ และไม่สม่ำเสมอ มีการร้องเดี่ยวและร้องหมู่

2.5 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดพิษณุโลก

2.5.1 สภาพทั่วไปของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราวปรากฏในตำนานและพงศาวดารไทย ในอดีตเคยมีฐานะเป็นเมืองหลวง สร้างเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 สมัยขอมมีอำนาจ ปกครองแถบนี้เดิมมีชื่อเรียกว่า เมืองสองแคว เหตุที่เรียกว่า สองแคว เนื่องจากเมืองนี้ ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำน่าน และแม่น้ำแควน้อย ปัจจุบันแม่น้ำแควน้อยเปลี่ยนเส้นทางเดินออกไปประมาณ 10 กม. ที่ตั้งเมืองสองแควเก่าปัจจุบันคือ ที่ตั้งของวัดจุฬามณี ซึ่งเป็นวัดที่เก่าแก่ของจังหวัดพิษณุโลก ในสมัยสุโขทัยครั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองสองแควมาตั้ง ณ เมืองปัจจุบัน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1900 และยังเรียกเมืองสองแควเรื่อยมา ต่อมาสมัยอยุธยาเมืองสองแควได้เปลี่ยนชื่อเป็น พิษณุโลก

สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถ เมืองพิษณุโลกมีฐานะเป็นเมืองราชธานีของไทย ทรงประทับอยู่นานเป็นเวลา 25 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2006 – พ.ศ. 2031 ทรงผนวชที่วัดจุฬามณี นอกจากนี้ยังเป็นเมืองของพระราชสมภพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในอดีตเคยเป็นเมืองราชธานีฝ่ายเหนือของเมืองลุ่มแม่น้ำยมและน่าน มีพระมหาอุปราชปกครองติดต่อกันมาหลายพระองค์ สมัยรัตนโกสินทร์พิษณุโลกยังคงเป็นเมืองเอก ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ต่อมาปี พ.ศ. 2437 พระบาทสมเด็จจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ยกฐานะเมืองพิษณุโลกเป็นมณฑลพิษณุโลก หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบประชาธิปไตย พ.ศ. 2476 ได้มีการยกเลิกการปกครองระบบมณฑล เป็นจังหวัดพิษณุโลกต่อมาจนถึงปัจจุบัน (พวงทอง สุดประเสริฐ , 2526 , หน้า 1-46)

ที่ตั้งและอาณาเขต

ที่ตั้งปัจจุบัน จังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่ระหว่างตำแหน่งละติจูดที่ 16 องศา 21 ลิปดา 23 ฟิลิปดาเหนือถึง 17 องศา 44 ลิปดา 31 ฟิลิปดาเหนือและระหว่างตำแหน่งลองติจูดที่ 99 องศา 52 ลิปดา 27 ฟิลิปดาตะวันออกถึง 101 องศา 4 ลิปดา 34 ฟิลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพฯ 389 กม. โดยนับจากระยะทางรถไฟตามทางหลวงหมายเลข 11 มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอพิชัย อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอเมืองพิจิตร อำเภอสามง่าม และอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอหล่มเก่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอศรีสำโรง อำเภอกงไกรลาส จังหวัดสุโขทัย และอำเภอพรานกระต่าย อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

จังหวัดพิษณุโลกตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 10,815.854 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,759.909 ไร่

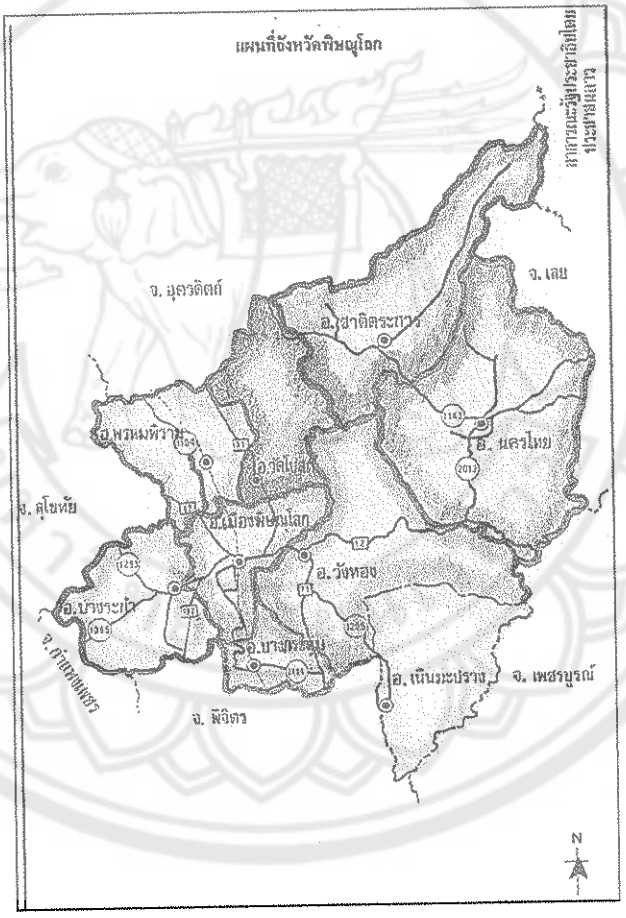

ภาพ 2.1 แผนที่จังหวัดพิษณุโลก

ที่มา วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี

สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพิษณุโลกแบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำและเขตที่สูงและภูเขา เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ เป็นบริเวณที่ราบลุ่มของแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม ครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอพรหมพิราม อำเภอบางระกำ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอบางกระทุ่ม พื้นที่บางส่วนทางตะวันตกของอำเภอวัดโบสถ์ อำเภอวังทอง และอำเภอเนินมะปราง เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำนี้เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญที่สุดของจังหวัดพิษณุโลก ส่วนเขตที่สูงและภูเขา ได้แก่ พื้นที่บริเวณทางตะวันออกของอำเภอวัดโบสถ์ อำเภอวังทอง อำเภอชาติตระการ และอำเภอนครไทย ประกอบด้วยภูเขาและที่สูง แต่มีบางเขตเป็นแหล่งเกษตรกรรมซึ่ง ได้แก่ ที่ราบหุบเขาบริเวณอำเภอนครไทย และอำเภอชาติตระการ

ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดพิษณุโลกมีลมมรสุมพัดผ่านจากมหาสมุทรแปซิฟิก และมหาสมุทรอินเดีย โดยเป็นลมที่เกิดจากการแตกต่างทางด้านอุณหภูมิ และความกดอากาศระหว่างพื้นดินและพื้นที่น้ำ สามารถแบ่งฤดูกาลได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูฝน และฤดูร้อน

ประชากร

ประชากรจังหวัดพิษณุโลก เป็นชาย 417,293 คน เป็นหญิง 432,399 คน รวมทั้งสิ้น 849,692 คน (สำนักทะเบียนกลาง, 31 ธันวาคม 2553)

การศึกษา

จังหวัดพิษณุโลก เป็นศูนย์กลางการศึกษาของภูมิภาค ภาคเหนือตอนล่างและ ภาคกลางตอนบน มีสถานศึกษาทุกระดับตั้งแต่อนุบาล จนถึงระดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง คือ ระดับประถมศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน รวม 456 แห่ง มัธยม 47 แห่ง ระดับอุดมศึกษา 8 แห่ง อาชีวะ 6 แห่ง และโรงเรียนเฉพาะคนพิการ 1 แห่ง

การปกครอง

การปกครองของจังหวัดพิษณุโลกมีการบริหารการปกครองออกเป็น 3 ส่วน คือ การบริหารราชการส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ปัจจุบันจังหวัดพิษณุโลกแบ่งเขตการปกครองประกอบด้วย 9 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพิษณุโลก

อำเภอวังทอง อำเภอพรหมพิราม อำเภอบางกระทุ่ม อำเภอบางระกำ อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอนครไทย อำเภอชาติตระการ และอำเภอเนินมะปราบ จำนวนตำบล 93 ตำบล และ 1,032 หมู่บ้าน (สำนักงานศึกษาธิการเขตเขตการศึกษา 7, 2535 หน้า 1-2)

ทรัพยากรธรรมชาติ

ดิน ลักษณะดินทั่วไปสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1 ดินตะกอน ที่เกิดจากอิทธิพลของน้ำจืดมาทับถมบริเวณสองฝั่งแม่น้ำน่าน

2 ดินร่วนกึ่งดินทราย ปรากฏอยู่บริเวณตอนเหนือของ อำเภอพรหมพิรามและทางตะวันออกของ อำเภอเมืองพิษณุโลก

3 ดินที่มีลูกรังปนอยู่ ปรากฏทางตะวันออกของ อำเภอพรหมพิราม ตะวันออกเฉียงใต้ของ อำเภอบางระกำ

4 ดินร่วน หรือ ดินทราย มีใน อำเภอพรหมพิราม อำเภอเมือง อำเภอวังทอง

5 ดินเหนียวและดินร่วน ส่วนใหญ่พบ อำเภอวังทอง อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย และตอนเหนือของอำเภอวัดโบสถ์

6 ดินที่มีปนอยู่กระจายที่ อำเภอชาติตระการ อำเภอนครไทย อำเภอวังทอง

การสื่อสารและคมนาคม

สถานีวิทยุกระจายเสียง มี 8 สถานี หน่วยราชการเป็นผู้รับผิดชอบ

สถานีวิทยุโทรทัศน์ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย

สทท. พิษณุโลก ช่อง 11 ตั้งอยู่ที่ศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 4 อำเภอเมือง ดำเนินการรับและส่งสัญญาณ ช่อง 11 ช่อง 5 ช่อง 7 และช่อง 9 มีสถานีถ่ายทอดสัญญาณในจังหวัดสุโขทัย

การคมนาคมขนส่ง

การคมนาคมการเดินทางมีทั้งทางบกและทางอากาศ เนื่องจากพิษณุโลกเป็นศูนย์กลาง การคมนาคมของภูมิภาคอินโดจีน ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างภาคกลางและภาคเหนือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงได้รับขนานนามว่า "เมืองบริการ สี่แยกอินโดจีน" การเดินทางสามารถใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 (แม่สอด-มุกดาหาร) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (อินทร์บุรี-เชียงใหม่) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 117 (พิษณุโลก-นครสวรรค์)

ทำให้สะดวกต่อการติดต่อเดินทางไปท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว ทั้ง 3 สายที่เชื่อมกันและสามารถเดินทางด้วยสายการบินที่ปลอดภัยสะดวกในราคาที่ย่อมเยา และมีขบวนรถไฟโดยสารขึ้นล่องคอยบริการตามเวลาที่กำหนดทุกวัน

สภาพทางเศรษฐกิจ

จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะพืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง และถั่วเหลือง การทำนา มีทั้งนาปีและนาปรัง ในปี พ.ศ. 2546 ผลผลิตที่ได้จากการเก็บเกี่ยว 1,763,455 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 744 กิโลกรัมต่อไร่ พืชไร่ที่นิยมปลูกกันมากคือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ฝ้าย อ้อยโรงงาน ฯลฯ ผลไม้ ได้แก่ มะม่วงอกร่อง ส้มเขียวหวาน มะปราง มะขาม ผักที่นิยมปลูกได้แก่ แตงกวา คะน้า บวบ มะละจีน จังหวัดพิษณุโลกมีมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) ตามราคาประจำปี 40,923 ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว 51,437 บาท ปี (2547) รายได้เฉลี่ยต่อหัว ลำดับ 5 ของภาค (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

วัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดพิษณุโลก

ประเพณี

1. ประเพณีการสรงน้ำพระพุทธชินราช

เป็นประเพณีที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวพิษณุโลกมาแต่โบราณ เมื่อถึงวันตรุษสงกรานต์ตรงกับวันที่ 13–14-15 เมษายนของทุกปี ประชาชนต่างพากันมาสรงน้ำพระพุทธชินราช โดยนำน้ำหอมมาประพรมเพื่อเป็นสิริมงคล และยังมีขบวนแห่ ทั้งกลองมังคละ กลองเถิดเทิง ของชาวบ้านนำขบวนแห่ผ้ามาห่มพระพุทธชินราช และสรงน้ำพระเพื่อความสนุกสนานครึกครื้น

2. ประเพณีย่ำกลองบอกเวลา

หน้าวิหารพระพุทธชินราชมีศาลาไทย มีกลองอยู่ 2 ใบบนศาลา ใช้ตีกลองบอกเวลา ตั้งแต่ครั้งพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) เสด็จประทับ ณ เมืองพิษณุโลก กลองนี้มีชื่อว่าอินทรเภรี ใช้ตีบอกเวลาและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี

3. ประเพณีของไทยโซ่ง

พิธีเสนเรือน หรือเสนเฮือน เป็นพิธีไหว้ผีของผู้ไทยโซ่ง ที่อพยพมาอยู่ในเมืองไทยครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2322 และเป็นชนกลุ่มน้อยที่รักษาประเพณีดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด การทำพิธี

เสนเรือนเป็นการไหว้ผีบรรพบุรุษที่ได้เชิญมาอยู่บนเรือน ที่ได้จัดตั้งไว้ เรียกว่า กะล่อหอง แปลว่า มุมห้อง พิธีนี้กระทำทุกปี หรือ 2-3 ปี

4. ประเพณีการเล่นคอน

ประเพณีการเล่นคอน หรือ อิ้นกอน เป็นการเล่นระหว่างหนุ่มสาว ที่โยงลูกช่วงให้กัน พร้อมร้องรำทำเพลง และเป่าแคน เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวเลือกคู่

5. การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นมังคละ รำวง ฮินเลเล การเล่นขอฝนกลองยาว หรือกลองเถิดเทิง ซึ่งไม่ได้กล่าวถึง แต่มีปรากฏในประเพณีสรงน้ำพระพุทธชินราช

6. ดนตรีมังคละ

ดนตรีมังคละเป็นดนตรีพื้นบ้านเก่าแก่ของจังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้ กลองมังคละ กลองสองหน้า ฆ้อง ปี่ ฉิ่งฉาบ ใช้เล่นในงานมงคลและงานอวมงคล เพลงที่เล่น เช่น เพลงนมยานกระทกแป้ง เพลงบัวลอย เพลงตกปลัก เพลงรักเร่

7. การแข่งเรือ

เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก จะจัดงานประมาณเดือนกันยายนของทุกปี ที่บริเวณแม่น้ำน่าน หน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

8. ปักธงชัย

เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวนครไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยเชื่อว่า อำเภอนครไทย คือ เมืองบางยางในอดีต ซึ่งพ่อขุนบางกลางหาว ใช้เป็นที่รวบรวมไพล่พล เพื่อขับไล่ขอม การต่อสู้พ่อขุนบางกลางหาวชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวผูกปลายไว้ ปักไว้บนยอดเขาเพื่อเป็นอนุสรณ์ในชัยชนะ ชาวนครไทยจึงยึดถือเป็นประเพณี ในวันรุ่งขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี โดยร่วมกันทอผืนธงผ้าฝ้าย นำไปยังเขาข้างล้วงเพื่อปักธงชัย

ด้านความเชื่อ

ประชาชนมีความเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ เชื่อในไสยศาสตร์ การทรงเจ้า การนับถือผี ตลอดจนเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์

วรรณกรรม

1 นิทาน ได้แก่ ตำนานเรื่องผี นิทานท้องถิ่น นิทานตลก

i 5545638

สำนักหอสมุด
ป 12 JUL 2011
ML
345
.T5
น 392 ร
2554

2 เพลง เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก เพลงกล่อมเด็ก เพลงปฏิพากย์ เช่น เพลงฮินเลเล เพลงพวงมาลัย เพลงรำวง

3 ปริศนาคำทาย เฉพาะท้องถิ่นใช้ภาษากลาง และภาษาท้องถิ่น

4 สุภาษิต บันทึกไว้ในสมุดข่อย ใบลาน เก็บไว้ตามวัด

2.5.2 อำเภอเมืองพิษณุโลก

ประวัติความเป็นมา

ที่ตั้งของอำเภอเมืองพิษณุโลกเดิมชื่อว่า "เมืองสองแคว" เป็นเมืองเก่าก่อนที่พ่อขุนบางกลางหาวจะสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) เสด็จประทับเมืองสองแควเป็นเวลา 7 ปี ทรงบูรณะพระมหาธาตุ หล่อพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา หลังจากพระมหาธรรมราชาที่ 1 สิ้นพระชนม์ อาณาจักรสุโขทัยก็ตกอยู่ใต้อำนาจของศรีอยุธยา

สมัยกรุงธนบุรี เกิดศึกอะแซหวุ่นกี้ใน พ.ศ. 2318 เมืองพิษณุโลกตกเป็นเป้าที่พม่าจะเข้ายึดเพื่อเป็นแหล่งเสบียง เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ รักษาเมืองไว้แต่สู้พม่าไม่ได้ พม่าเข้าเมืองได้ทำลายเผาผลาญบ้านเมืองจนสิ้น นอกจากวิหารพระพุทธชินราชเท่านั้นไม่ถูกทำลาย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีการปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งมณฑลพิษณุโลก พ.ศ. 2437 ที่ทำการมณฑลอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ต่อมาเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยุบมณฑลเป็นจังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2473 อำเภอเมืองพิษณุโลกยกฐานะเป็นอำเภอ พ.ศ. 2441 (พวงทอง สุดประเสริฐ, 2535 หน้า 48)

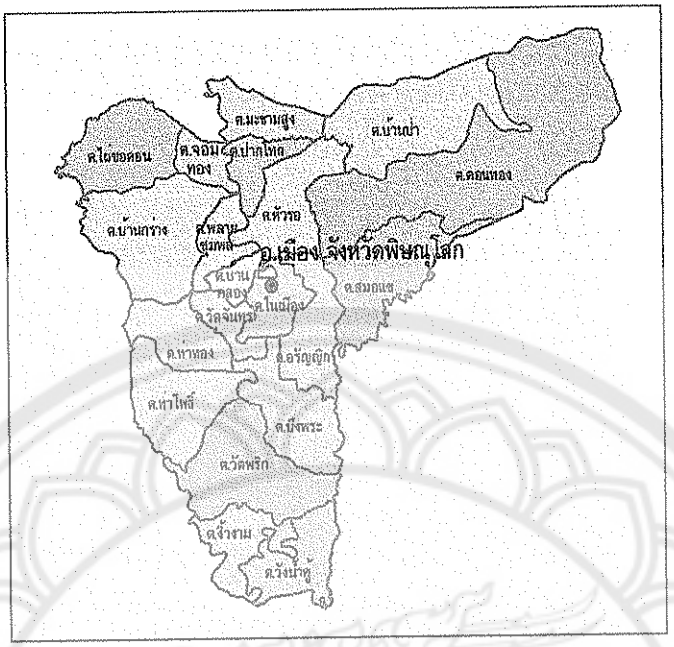

ภาพ 2.2 แผนที่อำเภอเมือง

ที่มา วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเมืองพิษณุโลกตั้งอยู่ทางตอนกลางค่อนไปทางตะวันตกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับ เขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอพรหมพิรามและอำเภอวัดโบสถ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอวังทอง

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอบางกระทุ่ม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอบางระกำ

สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอเมืองพิษณุโลกตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ต่อมาปี พ.ศ. 2509 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเมืองมาตั้งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน

อำเภอเมืองพิษณุโลกมีเนื้อที่ประมาณ 758.8 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 495,250 ไร่ เนื้อที่ดินที่ทำประโยชน์แล้วประมาณ 268,040 ไร่

ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอเมืองพิษณุโลกมีมรสุมพัดผ่านเป็นลมที่เกิดจากการแตกต่างทางด้านอุณหภูมิ และความกดอากาศระหว่างพื้นดินและพื้นน้ำ มี 3 ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูฝน และฤดูร้อน

การปกครอง

การปกครองส่วนภูมิภาค พื้นที่อำเภอเมืองพิษณุโลกแบ่งเขตการปกครองย่อยเป็น 20 ตำบล 173 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลวังน้ำคู้มี 6 หมู่บ้าน ตำบลวัดจันทร์มี 10 หมู่บ้าน ตำบลวัดพริกมี 13 หมู่บ้าน ตำบลท่าทองมี 11 หมู่บ้าน ตำบลท่าโพธิ์มี 10 หมู่บ้าน ตำบลสมอแขมี 8 หมู่บ้าน ตำบลดอนทองมี 14 หมู่บ้าน ตำบลบ้านป่ามี 10 หมู่บ้าน ตำบลปากโทก มี 7 หมู่บ้าน ตำบลหัวรอมี 12 หมู่บ้าน ตำบลจอมทองมี 9 หมู่บ้าน ตำบลบ้านกร่างมี 12 หมู่บ้าน ตำบลบ้านคลองมี 5 หมู่บ้าน ตำบลพรายชุมพลมี 5 หมู่บ้าน ตำบลมะขามสูงมี 9 หมู่บ้าน ตำบลอรัญญิกมี 7 หมู่บ้าน ตำบลบึงพระมี 10 หมู่บ้าน ตำบลไผ่ขอดอนมี 6 หมู่บ้าน ตำบลงิ้วงามมี 7 หมู่บ้าน

การบริหารส่วนท้องถิ่น

อำเภอเมืองพิษณุโลกประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 21 แห่ง

ประชากร

อำเภอเมืองพิษณุโลกมีประชากรทั้งสิ้น 276,293 คน (พ.ศ. 2552)

ศาสนา

ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 80 ศาสนาคริสต์ร้อยละ 10 ศาสนาอิสลามร้อยละ 5 และศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 5

การศึกษา

การศึกษาระดับอุดมศึกษา 8 แห่ง ระดับมัธยมมี 8 แห่ง

การคมนาคม

อำเภอเมืองพิษณุโลกมีถนนสายสำคัญที่ผ่านเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก

ถนนสายพิษณุโลก – หล่มสัก ยาว 130 กม.

ถนนสายพิษณุโลก – สุโขทัย ยาว 58 กม.

ถนนสายพิษณุโลก – บางระกำ ยาว 18 กม.

มีสะพานนเรศวร เชื่อมทางสายพิษณุโลก – หล่มสัก และพิษณุโลก – สุโขทัย สะพานใหม่ อยู่ที่อำเภอท่าทอง อยู่ที่เส้นทางสายพิษณุโลก – บางระกำ

ทางรถไฟ มีทางสายเหนือกรุงเทพฯ – เชียงใหม่ ผ่าน ต.วังน้ำคู้ ต.วัดพริก ต.บึงพระ ต.อรัญญิก ต.ในเมือง ต.หัวรอ ต.ปากโทก และ ต.มะขามสูง

สนามบินมี 2 แห่ง คือ สนามบินทหารอากาศ และสนามบินพาณิชย์ (พวงทอง สุดประเสริฐ, 2535, หน้า 53)

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

อำเภอเมืองพิษณุโลก มีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดท่าตะเคียน วัดจุฬามณี วัดอรัญญิก วัดเจดีย์ยอดทอง วัดราชบูรณะ วัดนางพญา วัดโพธิญาณ วัดวิหารทอง ฯลฯ มีคูเมืองกำแพงเพชร พระราชวังจันทน์และสระแก้ว

ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ งานสรงน้ำพระพุทธชินราช งานแข่งเรือ งานฉลองวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร งานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การละเล่นพื้นบ้าน เช่น ดนตรีมังคละ กลองยาว และรำวงฮินเลเล

2.5.3 ตำบลปากโทก อ.เมือง จ.พิษณุโลก

ประวัติความเป็นมา

ปากโทก มาจากคำว่า ปากอุทก แปลว่า ปากน้ำเพราะมีแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำน่าน และแม่น้ำแควน้อยไหลมาบรรจบกัน เมื่อก่อนตำบลปากโทกมีพื้นที่ครอบคลุมตำบลพลายชุมพลและตำบลจอมทอง ปัจจุบันใช้แม่น้ำน่านเป็นเขตแบ่งพื้นที่ตำบล บ้านปากโทกปัจจุบันเป็นหมู่ 4 เขตตำบลจอมทอง ตำบลปากโทกราษฎร ส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นและอพยพมาจากประเทศลาว (องค์การบริหารส่วนตำบลปากโทก, 2)

สภาพทั่วไป

ตำบลปากโทก เป็นตำบลหนึ่งใน 19 ตำบลของอำเภอเมืองพิษณุโลก มีระยะห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองไปทางทิศเหนือ ประมาณ 10 กิโลเมตร มีทางหลวงหมายเลข 1086 พิษณุโลก – แควน้อย มีทางรถไฟสายเหนือผ่าน มีแม่น้ำน่านไหลจากอำเภอพรหมพิราม และแม่น้ำแควน้อยไหลจากตำบลมะขามสูง ผ่านหมู่ที่ 1 ไหลมาบรรจบกันที่หมู่ 3 และผ่านหมู่ที่ 4 หมู่ 5 หมู่ 6 สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ลาดเทจากทิศเหนือไปทิศใต้

ที่ตั้งและอาณาเขตตำบลปากโทก

ตำบลปากโทกตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองพิษณุโลกประมาณ 10 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 21.29 ตารางกิโลเมตร (13.305 ไร่)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลมะขามสูง

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลหัวรอ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลหัวรอ อำเภอเมืองพิษณุโลก จ.พิษณุโลก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลจอมทองอำเภอเมืองพิษณุโลก จ.พิษณุโลก

เนื้อที่

ตำบลปากโทก มีเนื้อที่ทั้งหมด 21.29 ตารางกิโลเมตร (จำนวน 13,305 ไร่)

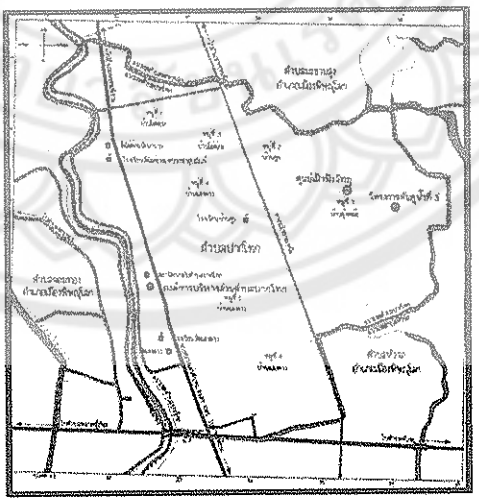

ภาพ 2.3 แสดงอาณาเขต ตำบลปากโทก

ที่มา องค์การบริหารส่วนตำบล ปากโทก

ประชากร

ตำบลปากโทก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา อาชีพเสริมเลี้ยงสัตว์ จำนวนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 4,654 คน (1,715 ครัวเรือน) เป็นชาย 2,196 คน เป็นหญิง 2,458 คน ครัวเรือนเกษตร 407 ครัวเรือน เกษตรกร 1,009 คน พื้นที่ทำการเกษตร 8,123 ไร่

ภูมิประเทศ

ตำบลปากโทก ตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ด้านตะวันออกของแม่น้ำแควน้อย และแม่น้ำน่าน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มลาดเท จากทิศเหนือไปทางทิศใต้

การปกครอง

ตำบลปากโทก แบ่งการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ค่อม หมู่ที่ 2 บ้านตูม หมู่ที่ 3 บ้านไผ่ค่อม หมู่ที่ 4 บ้านแสงดาว หมู่ที่ 5 บ้านแสงดาว หมู่ที่ 6 บ้านแสงดาว หมู่ที่ 7 บ้านคุ้งหม้อ

การคมนาคม

การเดินทางเข้าสู่ตำบลปากโทก โดยใช้เส้นทางถนนลาดยางสายพิษณุโลก – หนองตม โดยมีรถโดยสารประจำทาง สายพิษณุโลก – พรหมพิราม และพิษณุโลก – วัดโบสถ์ เดินทางโดยรถไฟบ้านตูมและมีรถรับจ้างคอยบริการ ในการเดินทางเข้าหมู่บ้าน ตำบล เป็นประจำ การติดต่อทางโทรศัพท์ ในเขต อบต. 220 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 14.52

สถานที่สำคัญของตำบลปากโทก

วัดไผ่ค่อม วัดป่าสัก วัดแสงดาว ที่ทำการบริหารส่วนตำบล โรงเรียนวัดไผ่ค่อม โรงเรียนบ้านตูม โรงเรียนวัดแสงดาว สถานีอนามัย ตำบลปากโทก (กรมการปกครอง, เมษายน พ.ศ.2552)

2.5.4 บ้านแสงดาว หมู่ 6 ตำบลปากโทก

ภาพ 2.4 ถนนเข้าชุมชนแสงดาว หมู่ 6

2.5.4.1 ข้อมูลพื้นที่ที่ทำการศึกษา

บ้านแสงดาว หมู่ 6 ตำบลปากโทก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากการลงพื้นที่สนาม เพื่อทำการวิเคราะห์ รำกลองยาวชุด รำบันเทิงกลองยาว ดังนี้

2.5.4.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

2.5.4.1.2 ประวัติความเป็นมา

2.5.4.1.3 ประชากร

2.5.4.1.4 การปกครอง

2.5.4.1.5 การศึกษา

2.5.4.1.6 ระบบเครือญาติ

2.5.4.1.7 ศาสนา

2.5.4.1.8 สภาพเศรษฐกิจ

2.5.4.1.9 ภาษา

2.5.4.1.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.5.4.1.11 ขนบธรรมเนียมประเพณี

2.5.4.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ผู้ศึกษาทำการศึกษาลักษณะทางกายภาพของบ้านแสงดาว หมู่ 6 ลักษณะโดยทั่วไป พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำการเกษตร เพราะพื้นดินมีลักษณะเป็นดินร่วน มีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ แม่น้ำน่าน ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นมีความอุดมสมบูรณ์

จากการศึกษาลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของบ้านแสงดาวหมู่ 6 ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะทำการเกษตรกรรม การเพาะปลูก เพราะดินมีความชุ่มชื่นอุดมไปด้วยแร่ธาตุที่สำคัญ และมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำน่าน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านแสงดาว หมู่ 6 มีความสุขจากการประกอบอาชีพ และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน

ที่ตั้งของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ 5 ตำบลปากโทก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ 2 ตำบลหัวรอ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ 2 ตำบลปากโทก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ 1 และหมู่ 2 ตำบลจอมทอง

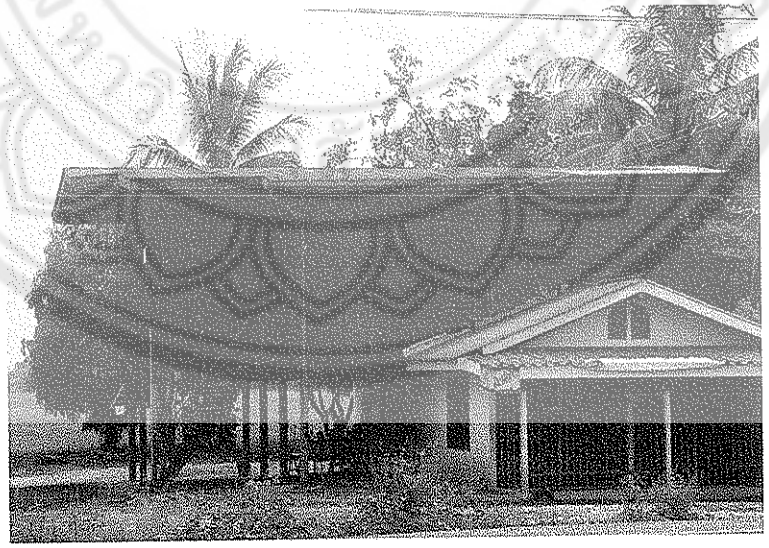

ภาพ 2.5 สภาพบ้านแสงดาว หมู่6

2.5.4.1.2 ประวัติความเป็นมา

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนอายุ 80 ปี และหัวหน้าคณะแสงทอง เล่าให้ฟังเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้านแสงดาว ว่ามีชาวบ้านล่องแพมาตามแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำที่กว้างใหญ่และสำคัญผ่านมาทาง จังหวัดพิษณุโลก ผ่านบ้านไผ่ค่อม ก่อนล่องมาทางใต้จะเจอบ้านแสงดาว ผู้ที่อพยพเป็นชาวเวียงจันทน์ โดยการล่องแพตามน้ำมาเห็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงลงหลักปักฐาน หักล้างถางป่าอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่ม จากนั้นเริ่มทำการเพาะปลูก ทำมาหากินโดยอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำน่าน อยู่ต่อมาเกิดลูกหลานเต็มบ้านเต็มเมือง สมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ จึงใช้ตะเกียงเพื่อความสว่างในการมองเห็น เด็ก ๆ ที่นั่งเล่นกันตอนเย็นพอมืดลงก็จะมองเห็นดวงดาวลอยอยู่เต็มท้องฟ้าไม่สูงนัก ทำให้เด็กเล็ก ๆ มองเห็นเป็นดาวไฟที่ลอยต่ำอยู่อยากได้จึงร้องไห้อยากได้ดวงดาวที่ลอยอยู่นั้น พ่อแม่ไม่รู้จะทำอย่างไรได้แต่บอกลูกว่าจะสอยดาวให้ได้ จนแล้วก็ทำไม่ได้ ยิ่งดึกดาวที่ลอยอยู่เริ่มสูงขึ้นจนหมด เด็ก ๆ จึงไม่ได้เล่นดาว ต่อมาต้องมีชื่อของหมู่บ้านชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า หมู่บ้านแสงดาว ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านแสงดาว เพราะดาวจะมีแสงสว่างทำให้มองเห็นชัดในยามค่ำคืน จึงเรียกกันต่อมาว่า "หมู่บ้านแสงดาว" จนปัจจุบัน (สัมภาษณ์ นายสงัด ปุยหลวง, มกราคม 2553)

2.5.4.1.3 ประชากร

บ้านแสงดาว หมู่ 6 มีจำนวนประชากร ทั้งหมด 555 คน เป็นชาย 246 คน เป็นหญิง 309 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 172 ครัวเรือน

2.5.4.1.4 การปกครอง

ด้านการปกครอง บ้านแสงดาวหมู่ 6 แบ่งการปกครองออกเป็นคุ้มบ้าน จำนวน 5 คุ้ม ดังนี้ นายมณฑล นุชท่าโพธิ์ ประธานคุ้มบ้าน นายนกเล็ก หวังมี คุ้มไมตรีจิตร นายลำยง พ่วงพัด คุ้มสันติท่าเรือ นางสาย เหล็กสุวรรณ คุ้มแสงดาวพัฒนา นางประไพ เหล็กสุวรรณ คุ้มสมานมิตร ประธานประชาคม ประธาน อสม.

2.5.4.1.5 การศึกษา

บ้านแสงดาว หมู่ 6 มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนวัดแสงดาว เดิมชื่อ โรงเรียนประชาบาล ตำบลปากโทก 2 วัดแสงดาวใช้ศาลาวัดเป็นสถานที่เรียน ทำการสอนเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2467 ตั้งอยู่ในที่ดินของวัดแสงดาว มีวัด 1 แห่ง คือ วัดแสงดาว จำนวน

พระ 11 รูป สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2400 นานพอกับชาวเวียงจันทน์ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ต่อมามีการพัฒนาจนถึงปัจจุบัน

2.5.4.1.6 ระบบเครือญาติ

ชุมชนบ้านแสงดาว หมู่ 6 มีความรักความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน เช่น มีการซ้อมรำกลองยาว ชาวบ้านก็จะช่วยกันทำอาหารมาเลี้ยงนักดนตรีและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้วยใจจริงที่มิได้บังคับ ใครมีงานบวชงานแต่งก็จะช่วยกันอย่างไม่ย่อท้อ ส่วนใหญ่กิจกรรมต่าง ๆ จะรวมตัวกันที่วัดแสงดาว

2.5.4.1.7 ศาสนา

ชาวบ้านในหมู่บ้านแสงดาวส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่วัดอย่างเคร่งครัด ชาวบ้านมีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญยิ่งนัก นอกจากเป็นศูนย์รวมจิตใจแล้ว ยังเป็นสถานที่ปฏิบัติ กิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านได้อย่างดียิ่ง

2.5.4.1.8 สภาพเศรษฐกิจ

ชาวบ้านแสงดาวหมู่ 6 แต่เดิมมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันมีอาชีพทำนา ค้าขาย รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ รับราชการ สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้อย่างดี

2.5.4.1.9 ภาษา

ภาษาพูดของบ้านแสงดาวหมู่ 6 สำเนียงของเสียงจะแปร่ง เนื่องจากเป็นสำเนียงของชาวบ้านที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทักทาย ไปไหนมาเป็นไปไหนมา หันเป็นแหงะ ดันเป็นยู้ กินข้าวไหม เป็นกินข้าวบ่

2.5.4.1.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านแสงดาว หมู่ 6 มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถ นอกจากเป็นนักแสดงแล้วยังมีความสามารถด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น นายสงัด ปุยหลวง ดนตรีไทย (ปี่ซวา) นายสำลิต เกษมสุข (การทำบายศรี) นายย้อย เฟื่องเพียร (จักรสานไม้ไผ่) นายกระปุกทอง เกตุดี (บายศรี)

2.5.4.1.11 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น ได้แก่ การสรงน้ำพระพุทธชินราช รดน้ำดำหัวผู้อาวุโส ในวันสงกรานต์ทำบุญกลางบ้าน การละเล่น เช่น ดนตรีมังคละ รำกลองยาว

มหาวิทยาลัยนเรศวร